

Arbeidsmobiliteit in Europa nog altijd gering

De rol van arbeidsmobiliteit binnen de Europese Unie is ook na de komst van de interne markt en de EMU nog altijd zeer bescheiden. Dit betekent dat aanpassing aan asymmetrische schokken binnen de EMU grotendeels moet komen van andere aanpassingsmechanismen, zoals loon- en prijsflexibiliteit.

Het vrije verkeer van personen is, naast het vrije verkeer van goederen, diensten en kapitaal, één van de vier vrijheden die zijn vastgelegd in het Verdrag van Rome, dat onlangs vijftig jaar bestond. Economisch gezien is arbeidsmobiliteit in een monetaire unie een belangrijk evenwichtsherstellend mechanisme, in elk geval in potentie. Dit werd reeds benadrukt door Mundell in zijn befaamde werk over optimale valutagebieden (Mundell, 1961). Onderzoek wijst uit dat arbeidsmigratie in de VS een grote rol speelt bij evenwichtsherstel na regionale schokken (Blanchard en Katz, 1992). In Europa is de rol van arbeidsmobiliteit bij het opvangen van schokken een stuk kleiner (Decressin en Fatas, 1995). Dit onderzoek is echter gebaseerd op gegevens tot het einde van de jaren tachtig. Sindsdien zijn er binnen Europa belangrijke veranderingen opgetreden. Ten eerste heeft de interne markt de barrières voor het vrije werknemersverkeer verminderd. Daarnaast heeft het verdwijnen van onderlinge wisselkoersen in de EMU de noodzaak van alternatieve aanpassingsmechanismen als arbeidsmigratie versterkt. Een derde ontwikkeling is dat hervormingen in de sociale zekerheid mogelijk hebben geleid tot een andere reactie van de participatiegraad en de werkloosheidsgraad in geval van een asymmetrische schok. Daarom wordt in dit artikel onderzocht of de rol van migratie in Europa in recente jaren wellicht is toegenomen. Het gaat daarbij om de oude EU-landen, dus migratie vanuit de nieuwe lidstaten is geen onderwerp van dit artikel. De uitbreiding van de EU in 2004 is van te recente datum om de invloed hiervan op de rol van arbeidsmigratie na schokken te analyseren. We richten ons op twee vragen: is arbeidsmigratie in de EU een aanpassingsmechanisme, of vormt dit juist zelf een bron van schokken; is de rol van arbeidsmigratie in de loop van de tijd veranderd?

Aanpassingsmechanisme of verstoring
We beginnen met de analyse van de rol van migratie in de periode 1996–1999. Hiertoe maken we gebruik van data van Eurostat over migratiestromen tussen regio's van hetzelfde land voor 38 Europese

(NUTS-2-)regio's, verdeeld over de zeven EU-landen waarvoor we data hebben. Zie Cavelaars en Hessel (2007) voor een meer gedetailleerde databeschrijving. De bruto-migratiestromen tussen Europese regio's in hetzelfde land maken jaarlijks ongeveer 1,5 procent uit van de bevolking.

Grensoverschrijdende immigratie bedraagt circa 0,6 procent van de bevolking. Driekwart daarvan betreft migratie van buiten de EU, zodat migratie tussen EU-landen slechts ongeveer 0,15 procent van de bevolking per jaar bedraagt. Hiermee is de migratie binnen landen veel groter dan de grensoverschrijdende migratie. Omdat onze data te weinig details bevatten over grensoverschrijdende migratie, richten we ons in het eerste deel van de analyse uitsluitend op regionale migratie binnen landsgrenzen.

In een panel-regressie-analyse bepalen we welk deel van de migratiestromen gedreven wordt door regionale verschillen in werkloosheid en in het inkomen per hoofd van de bevolking. Volgens de literatuur zijn lagere werkloosheid en hogere lonen namelijk de belangrijkste (economische) redenen om naar een andere regio te verhuizen (Harris en Todaro, 1970). Uit de literatuur is ook bekend dat migratiepatronen nogal persistent zijn (Eichengreen, 1993). Daarom hebben we de panel-schatting uitgevoerd met regio-specifieke constanten. Een punt van aandacht is dat werkloosheid en loonniveau op hun beurt door migratie kunnen worden beïnvloed. Om deze feedbackeffecten te voorkomen, nemen we de verklarende variabelen op met één jaar vertraging.

Uit de resultaten komt naar voren dat verschillen in werkloosheid een statistisch significante invloed hebben op de omvang van migratiestromen. Regio's met een lagere werkloosheid trekken doorgaans meer migratie aan. De invloed van verschillen in het inkomen per hoofd heeft het juiste teken (hogere lonen trekken meer migratie aan), maar is statistisch niet significant (zie tabel 1). Nadere analyse laat ook zien dat de reactie van migratie op regionale

tabel 1

Nettomigratie verklaard

Constante	-0,01	0,16°	0,12*
Lonen	0,26		0,24
Werkloosheid		-1,62*	-1,58*
Adj. R2	0,97	0,97	0,97

De afhankelijke variabele is netto-migratie als percentage van de bevolking, ° en * geven aan dat de betreffende variabele significant is op tien procent-, resp. vijf procent-niveau. Zie Cavelaars en Hessel (2007) voor meer details.

PAUL CAVELAARS EN
JEROEN HESSEL
Afdelingshoofd, economie
bij De Nederlandsche Bank

werkloosheidsverschillen minder sterk is naarmate het gemiddelde werkloosheidsniveau hoger is. Dit is in lijn met het idee dat mensen in onzekere tijden minder snel een risicovolle stap durven zetten.

De economische betekenis van migratiestromen bij het verminderen van regionale verschillen is echter gering. Migratie vermindert een werkloosheidsverschil tussen regio's met slechts drie procent in het eerste jaar, en slechts zestien procent na vijf jaar (dit valt af te leiden uit tabel 1, na correctie voor het feit dat migratie wordt uitgedrukt als percentage van de bevolking, terwijl werkloosheid wordt uitgedrukt als percentage van de beroepsbevolking). Dit betekent dat een verschil in werkloosheid van een procentpunt na vijf jaar slechts met 0,16 procentpunt is afgenomen door migratie. Dit wijst erop dat de rol van migratie in het reduceren van regionale verschillen heel beperkt is.

Verder kennen de regressies weliswaar op het eerste oog een hoge verklaringskracht (met een R^2 van 0,97), maar dit is vooral toe te schrijven aan de regio-specifieke constanten. De gezamenlijke bijdrage van de werkloosheids- en inkomensverschillen aan de R^2 is 0,16. Dit betekent dat slechts zestien procent van (de variantie van) de migratiestromen kan worden gerelateerd aan regionale economische verschillen. Voor de overige 84 procent is dat niet het geval. Uit het eerste deel van onze analyse komt derhalve naar voren dat migratie in Europa wellicht eerder moet worden gezien als een exogene ontwikkeling, dan als een aanpassingsmechanisme.

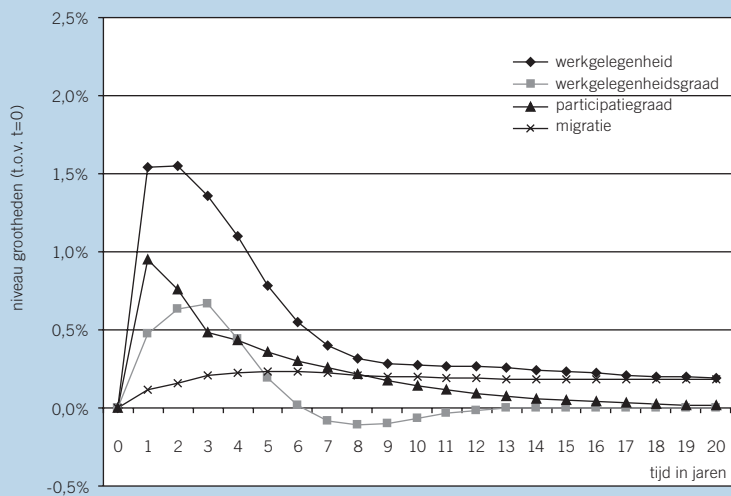
Verandering in de tijd

Vervolgens kijken we of de rol van migratie in de loop van de tijd is veranderd. Regionale migratiedata voor Europa zijn niet voor een lange aaneengesloten periode beschikbaar. We hanteren daarom een alternatieve methode, die migratie afleidt uit andere variabelen. Deze methode maakt gebruik van het feit dat veranderingen in de werkgelegenheid altijd kunnen worden toegerekend aan drie factoren, op grond van de volgende definitievergelijking: werkgelegenheid = bevolking in de leeftijd 15–64 jaar \times participatiegraad \times werkgelegenheidsgraad. Door demografische ontwikkelingen met een meer lange-termijnkarakter uit de data te filteren, kunnen de resterende veranderingen in de regionale bevolkingsomvang worden toegeschreven aan migratie. Dit in navolging van Blanchard en Katz (1992).

Dit deel van de analyse concentreert zich op de aanpassing die plaatsvindt na een regionale schok in de vraag naar arbeid. Een daling van de vraag naar arbeid veroorzaakt aanvankelijk een stijging van de werkloosheid en een daling van de arbeidsparticipatie in de betreffende regio.

figuur 1

Geschatte reactie op een positieve werkgelegenheidsschok, 1991–2003¹

¹ De figuur geeft het niveau weer van de verschillende grootheden in de tijd na een positieve werkgelegenheidsschok. De reactie is gebaseerd op het geschatte model voor de periode 1991-2003 (Zie Cavelaars en Hessel, 2007). De omvang van de werkgelegenheidsschok op $t=1$ is gebaseerd op de standaarddeviatie van de storingstermen van de geschatte vergelijking voor de werkgelegenheidsgroei.

De schok heeft ook een negatieve invloed op de reële lonen, hetgeen op twee manieren bijdraagt aan evenwichtsherstel. De lagere lonen stimuleren de vraag naar arbeid, doordat nieuwe bedrijven van buiten de regio worden aangetrokken, of doordat de werkgelegenheid toeneemt bij bedrijven die al in de regio actief zijn. Daarnaast vormen lagere lonen (tezamen met de gestegen werkloosheid) een prikkel tot emigratie uit de regio, waardoor het arbeidsaanbod afneemt. Uiteindelijk komt de regionale arbeidsmarkt in een nieuw evenwicht, waarbij de werkgelegenheid lager is dan in de uitgangssituatie.

We schatten de reactie van de werkgelegenheid, het werkloosheidspercentage en de participatiegraad op een schok (de lonen zijn niet expliciet opgenomen in het model). Gebruik makend van de hierboven genoemde gelijkheid wordt hieruit vervolgens de reactie van arbeidsmigratie bepaald als residu. Onze dataset voor dit deel van de analyse beslaat 54 Europese regio's voor de periode 1960–2003. We hebben de dataset van Décressin en Fatás (1995), die loopt tot 1987, met nog eens zestien jaar uitgebreid. We schatten ons model vervolgens voor drie

deelperiodes (1970–1980, 1981–1990 en 1991–2003) om te kijken of de rol van migratie is veranderd in de tijd. In dit deel van de analyse wordt zowel binnenlandse als grensoverschrijdende regionale migratie beschouwd.

In alle drie de deelperiodes laat het patroon van aanpassing een vergelijkbaar beeld zien. Op korte termijn zorgt een positieve werkgelegenheidsschok voor een lagere werkloosheid en een hogere participatie, terwijl het effect op migratie zeer klein is. Na verloop van tijd keren de participatie en de werkloosheid terug naar hun oorspronkelijke niveau, terwijl het effect van migratie iets belangrijker wordt. Figuur 1 toont de geschatte respons van de diverse variabelen op een werkgelegenheidsschok in de meest recent onderzochte periode. De figuur laat zien dat de participatiegraad een belangrijke rol speelt in het opvangen van schokken in de werkgelegenheid. Een jaar na de schok nemen de participatiegraad, de werkgelegenheidsgraad en migratie respectievelijk zestig, dertig en tien procent van de aanpassing voor hun rekening. De vergelijkbare cijfers voor de Verenigde Staten (ontleend aan Blanchard en Katz, 1992) zijn 30, 5 en 65 procent. Ook Décressin en Fatás (1995) vinden een relatief grote rol van de participatiegraad bij het opvangen van schokken in Europa en

Ook Décressin en Fatás (1995) vinden een relatief grote rol van de participatiegraad bij het opvangen van schokken in Europa en schrijven dit toe aan de – in vergelijking met de Verenigde Staten – relatief genereuze sociale zekerheid

tabel 2

Migratie na een schok in drie deelperioden

Jaar	1970–1980	1981–1990	1991–2003
1	1,7	2,5	7,5
2	2,8	9,2	10,2
5	11,7	23,1	15,0

schrijven dit toe aan de – in vergelijking met de Verenigde Staten – relatief geringe sociale zekerheid.

De geschatte omvang van de migratie in reactie op een werkgelegenheidsschok laat in de loop van de tijd wel enige variatie zien, maar vertoont geen duidelijke trend. Voor de zeventiger jaren geldt dat een toename van de werkgelegenheid met honderd mensen na vijf jaar leidt tot een toename van de netto-immigratie met twaalf personen. In de tachtiger jaren bedraagt de migratierespons 23 personen en in de laatste onderzochte deelperiode (1991–2003) vijftien personen (zie tabel 2, onderste rij). Dit biedt geen duidelijke aanwijzing dat de rol van migratie in de loop van de tijd zou zijn toegenomen. Wel lijkt het erop dat de migratie wat sneller op gang komt dan voorheen (zie de bovenste twee rijen in tabel 2).

Mogelijke verklaringen

De geringe rol van arbeidsmobiliteit, ook in recente jaren, wijst op het bestaan van belemmeringen voor geografische arbeidsmobiliteit. Eén mogelijke belemmering is een slecht functionerende binnenlandse huizenmarkt. Woonlasten vormen een substantieel deel van de gezinsuitgaven. Als het vinden van geschikte woonruimte een tijdrovend of kostbaar proces is, bijvoorbeeld door een sterke mate van regulering van de markt voor huurwoningen of door hoge transactiegebonden belastingen op koopwoningen, dan wordt migratie hierdoor ontmoedigd. Potentiële migranten zijn outsiders op de huizenmarkt van de regio waar ze naartoe willen. Een beleids optie om in deze richting verbeteringen aan te brengen is het bevorderen van marktwerking, om te vermijden dat outsiders op de huizenmarkt in een nadelige positie verkeren. Een slecht functionerende huizenmarkt kan – tot op zekere hoogte – worden opgevangen door een andere vorm van arbeidsmobiliteit: interregionaal woonwerkverkeer. Dat gaat echter met andere kosten gepaard (denk aan de fileproblematiek) en vormt alleen een reëel alternatief voor migratie tussen nabijgelegen regio's.

Een andere verklaring voor de relatief lage arbeidsmobiliteit in de oude EU-landen zijn nationale belemmeringen op de arbeidsmarkt. Zo kennen Europese landen relatief hoge en langdurige uitkeringen. Dit reduceert de prikkel om in geval van werkloosheid actief op zoek te gaan naar een baan, ook als dat vraagt om verhuizing naar een andere regio. Daarnaast is de mate van ontslagbescherming in de EU hoger dan in veel andere OESO-landen. Een overmatige ontslagbescherming kan een geringe mate van doorstroming in de arbeidsmarkt tot gevolg hebben, waardoor weinig banen beschikbaar komen. Mogelijk kan het bevorderen van een goede informatievoorziening met betrekking tot vacatures in andere regio's hierbij helpen. Ten slotte kan de gebrekkige loonflexibiliteit in Europa bijdragen aan een geringe mate van regionale loondifferentiatie. Het niet of onvoldoende kunnen reageren van lonen op regionale verschillen in arbeidsmarktcrisp kan wellicht mede verklaren dat het in sommige regio's moeilijk is om mensen te vinden voor banen in (semi-)publieke sectoren als de zorg, het onderwijs en de politiek.

In geval van grensoverschrijdende mobiliteit komen daar nog institutionele belemmeringen bij, zoals diploma-erkenning en nationale regelingen rond sociale zekerheid en pensioenen. Het wegwerken van deze belemmeringen in EU-verband kan een verdere stimulans vormen voor arbeidsmigratie, al moet worden bedacht dat taal- en cultuurbarrières waarschijnlijk een rol zullen blijven spelen.

Conclusie

Onze analyse wijst uit dat de rol van arbeidsmigratie als aanpassingsmechanisme ook in recente jaren nog zeer gering is. Niet alleen is de omvang van regionale migratie gering, ook de mate waarin migratie reageert op inkomens- en werkloosheidsverschillen is beperkt. Migratie moet daarom wellicht eerder worden gezien als exogene ontwikkeling dan als aanpassingsmechanisme. De voortgaande economische integratie in Europa en de hervormingen in de sociale zekerheid worden niet weerspiegeld in een aanwijsbare toename van de geografische arbeidsmobiliteit. Dit betekent dat aanpassing na asymmetrische schokken binnen de EMU grotendeels moet komen van andere aanpassingsmechanismen, zoals loon- en prijsflexibiliteit.

LITERATUUR

- Blanchard, O. en L. Katz (1992) *Regional evolutions. Brookings Papers on Economic Activity*, 1992(1), 1–61.
- Cavelaars, P. en J. Hessel (2007) *Regional Labour Mobility in the European Union: Adjustment Mechanism or Disturbance?* DNB working paper 137.
- Décessin, J. en A. Fatás (1995) *Regional Labor Market Dynamics in Europe. European Economic Review*, 39(9), 1627–1655.
- Eichengreen, B. (1993) *Labour markets and European Monetary Unification*, in: Masson en Taylor (red.), *Policy issues in the operation of currency unions*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Harris, J. en M. Todaro (1970) *Migration, unemployment and development: a two-sector analysis. American Economic Review*, 60 (1), 126–142.
- Mundell, R. (1961) *A theory of optimum currency areas. American Economic Review*, 51(4), 657–665.